

ALEVİ-BEKTAŞI TÜRKMEN GELENEĞİNDE SOSYAL DAYANIŞMA VE KARDEŞLİK KURUMU OLARAK “MUSAHIPLİK”

Halil İbrahim BULUT*

Özet

Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli kurumlarından biri musahipliktir. Bu uygulamanın kökeni Kırklar Cemine, Medine kardeşlik anlaşmasına (muahede) ya da Gadir Hum hadisesine dayandırılmakla birlikte özünü Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında gerçekleştirilen kardeşlik meydana getirmektedir. İki talibin yolun kurallarına uyacaklarına dair söz vermeleri ve bunu hayatlarının sonuna kadar uygulamaları şeklinde kabul edilen musahipliğin dinî, iktisadî, sosyal ve ahlakî olmak üzere kendine özgü kuralları vardır. Bu çerçevede musahip olacak iki talibin, birbirlerini çok iyi tanımaları, aynı toplumda yaşamaları, aynı dili konuşmaları, toplumsal statü açısından denk ve birbirlerine karşı yardımsever olmaları, aralarında kan bağının bulunmaması, çocukları arasında evliliğin yasak kabul edilmesi gibi pek çok kural söz konusudur. Kökeninde Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında gerçekleştirilen kardeşliğin olduğu musahiplik, Türkmenlerin kendi hayat şartlarına göre formüle ettikleri bir uygulama olarak görülebilir. Çeşitli Alevi topluluklarında yapılan alan araştırmaları musahiplik uygulamalarının gelenek açısından büyük bir ehemmiyete sahip olduğunu ve bu kurumun tarihi süreçte çok etkili bir şekilde kullanılmış olduğunu göstermektedir. Böyle olmasına rağmen günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bu kurumun, modern hayatın şartlarına göre gözden geçirilip yeniden canlandırılması yaşadığımız topluma ayrı bir güç katacaktır. Bu çalışmada musahiplik geleneğinin kökenine, gelenek açısından önemine, temel özelliklerine, sosyal, ekonomik, dinî ve ahlakî yönlerine, zaman içinde ortaya çıkan aksamalara ve son olarak modern dönemde musahipliğin imkânı hususlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musahiplik, Alevilik-Bektaşîlik, Alevi-Bektaşî Türkmenlerde kardeşlik kurumu, sosyal dayanışma

INSTITUTION OF SOCIAL SOLIDARITY AND FELLOWSHIP IN THE ALEVİ-BEKTASHI TURKMEN TRADITION: “MUSAHIPLİK”

Abstract

One of the most important institutions of Alevi-Bektashi tradition is Musahiplik. The origin of this practise is based on Kırklar Cemi and Medina brotherhood agreement (muahede) or Gadir Hum event. However, the essence of the musahiplik is brotherhood that is held between The Prophet and Ali. Musahiplik, accepted as a practice in which two people both

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, hibulut@gmail.com

assure to obey the rules of their path and keep their words forever, has its peculiar rules in religious, economic, social and moral terms. In this context, there are many rules in musahiplik, for example, they recognize each other very well, live in the same community, speak the same language, they are equal in terms of social status and helpful to each other and the marriage is prohibited among the their children and so on. Musahiplik, having its root in the fellowship of the Prophet Mohammed and Ali, may be seen as a practice that Turkmens have formulated depending on their own living conditions. Research that has been done as field-work in some Alevi society, suggests that Musahiplik applications have great importance in terms of tradition and this institution is used very effectively during historical period. Nevertheless, musahiplik losing its popularity recently should be reformulated and revived in the light of current living conditions, which, indeed, will add power to the society we live in. In this study, we have outlined the following points: the origin of the tradition of musahiplik, its importance in terms of tradition, its main features; social, economic, religious, and moral dimensions, the disruptions which emerge in the process and finally the possibility of the musahiplik in the modern era.

Keywords: Musahiplik, Alevism-Bektashism, the institution of fellowship in the Alevi-Bektashi Turkmens, social solidarity

Giriş

İslam dinî, ortaya koyduğu prensiplerle toplumların dinî hayatını belirleyip şekillendirdiği gibi sosyal, kültürel, iktisadî ve fikrî hayata da kendi rengini vermiştir. Tevhit prensibini her şeyin üzerinde gören İslamiyet, hayatın her sahasında olduğu gibi sosyal ve iktisadî konularda da birlik ve beraberliği sağlamaya önem atfetmiş ve kurallar koymuştur. Tevhit inancına aykırı olabilecek her türlü fikir ve anlayış sakıncalı görülmüş ve bunlara karşı eleştiriler dile getirilmiştir. Allah'ın birliği esası temel alınmış, başta ibadetler olmak üzere dinî kaynaklı uygulamaların hemen hepsi bu esası kuvvetlendirmeye vasıta kılınmıştır. İnançtaki bu "birlik" anlayışı, sosyal, kültürel ve ekonomik sahaya da yansımış ve farklı müesseseler halinde kendini göstermiştir. Hiç şüphesiz inanç sahasındaki birliğin yanında sosyal ve siyasî sahada da birliği sağlayan toplumlar hep diri ve güçlü kalabilmişlerdir. Bu çerçevede toplumda dayanışmayı ve birlikteliği kuvvetlendiren en önemli zihniyet, kardeşlik ahlakı ve hukukudur. Kardeşlik ahlakı ve hukuku, toplumların diri kalmasına yardımcı olan en önemli değerlerden biridir. Bunu gerçekleştirebilen toplumlar birliğini, dirliğini ve huzurunu koruyabilmiştir.

Türklerin İslam'a girmelerini takip eden dönemlerde onların göçebe ve yarı göçebe hayat tarzlarına uygun olarak geliştirdikleri en önemli dayanışma ve kardeşlik kurumunun musahiplik yapılanması olduğu görülür. Özünü, Hz. Peygamber döneminde Medine'de gerçekleştirilen kardeşlik uygulamasından (muahede) aldığı kabul edilen ve Türkmenlere özgü olan bu musahiplik uygulaması, kırsal bölgelerde

ve nispeten kapalı toplum yapısı içinde çok önemli sosyal, ekonomik, dini ve ahlaki bir kurum olmuştur. Şehirlielerin “Ahilik” teşkilatı ile yapmak istediklerini, köylüler musahiplik uygulaması ile gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bugün unutulmaya yüz tutmuş musahiplik uygulamalarının günün ihtiyaçlarına göre ıslah edilerek yeniden uygulanmaya başlanması toplumda kardeşliğin ve dayanışmanın tesisine yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Aşağıda musahiplik uygulamalarının kaynağı olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed’in Ensar ile Muhacirleri birebir kardeş ilan etmesine ve bunun Türkmen İslam algısına yansıma biçimine, musahipliğin temel özelliklerine, sosyal, ekonomik, dinî ve ahlaki yönlerin, zaman içinde ortaya çıkan aksamalara ve son olarak modern dönemde musahipliğin imkânı hususlarına yer verilecektir.

A. Musahipliğin Tanımı ve Mahiyeti

Arapça kökenli bir kelime olan musahabe, “Arkadaşlık yapmak, eşlik etmek ve refakat etmek.” gibi anlamlara gelir. Musahip ise, “Arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan.” anlamına gelir (İbn Manzur, 2000: 200). Hz. Muhammed’in dostları, arkadaşları anlamına gelen sahabe ve ashab kelimeleri de bu kökten türetilmiştir. Kelimenin sözlük anlamına uygun olarak Osmanlı sarayında padişaha yarenlik eden veya eğlendiren kişilere musahip denildiği gibi, devlet işlerinde yardım eden danışmanlara da musahip denilmekte idi. Alevilikte ise musahip kavramı dinî ve sosyal kardeşliğin ya da akrabalığın adı olup Alevi-Bektaşî geleneğinin en temel kurumlarından birini ifade etmektedir. Buna toplumsal dayanışma biçimi de denilebilir (Korkmaz, 1997: 132).

Alevi geleneğinin önemli bir kavramı olan musahiplik şöyle tanımlanabilir. “İkrar vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleri ile birlikte, dedenin ve cem topluluğunun önünde, Hakk’a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevi kardeşliktir.” (Korkmaz, 2005: 482-483; Tur, 2002: 421; Yıldız, 2005: 123.) Bir diğer ifade ile musahiplik, iki talibin eşleriyle birlikte “yol”un esaslarına uyacaklarına dair ikrarlı ve musahipli olan topluluğun huzurunda söz vererek o topluluğun üyesi olma işlemidir (Bal, 2004: 67). Nitekim bu durum geleneğin ana kitabı olarak kabul edilen Buyruk’ta şöyle ifade edilmektedir: “Musahiplik, iki sofunun ve böylece iki ocağın kıyamete değin kardeşliğidir.” (Bozkurt, 2006: 52). Anadolu’da, daha ziyade Türkmenler arasında yaygın olarak yürütülen bu âdete göre musahip olan çiftler arasında evlilik ya da soy ağacı dışında sanal olarak bir akrabalık bağı oluşturulmuş olmaktadır (Kaplan, 2004: 381).

Musahiplik, içeriği yakın olmakla birlikte farklı yörelerde farklı isimlerle de anılmıştır. Bu çerçevede yolun gereği olduğu ve bu dünya hayatında insanlar ara-

sında dayanışmayı hedeflediği için musahipliğe “yol kardeşliği”, ayrıca bu beraberliğin ölünceye kadar sürmesi gerekliliği ve musahibine karşı kişinin yaptıklarından öte dünyada sorumlu tutulacağı için de bazı yörelerdeki ifadesiyle “ahret/ahret kardeşliği”, “can kardeşliği” gibi isimler de verilmiştir (Yıldız, 2005: 123; Melikof, 2006: 83-84). Aslında musahiplik ya da ahret kardeşliği gibi isimlerle anılan bu sanal akrabalık olgusu sadece Alevi Bektaşî zümrelerde görülen bir uygulama olmayıp içeriğinde bazı ufak tefek farklılıklar olmakla birlikte başka bölge ve dinî topluluklarda da görülür. Bu çerçevede Yezidilerde var olan “kirvelik kurumu” yine Nusayrilerde mevcut olan “din amcalığı” uygulaması buna örnek verilebilir (Bulut, 2011: 304, 370).

Öte yandan musahiplik uygulamasının bütün Alevi-Bektaşî zümrelerinde var olduğu ya da aynı olduğu söylenemez. Nitekim Bektaşilikte genel olarak musahiplik uygulamasının pek yaygın olmadığı bilinmektedir. Buna ilaveten musahiplik uygulamasının olduğu gruplar arasında da bazı ufak tefek farklılıklar mevcuttur. Bu itibarla tek tip musahiplik geleneğinden bahsedilmesi güçtür.

B. Musahipliğin Gelenek Açısından Önemi

Alevi geleneğinde musahiplik kurumunun yeri ve önemini kaynak eserler olarak kabul edilen Buyruklardan hareketle ortaya koymak mümkündür. İmam Cafer Buyruğu’nda, yedi farzdan ilki olarak musahiplik gösterilmekte ve bunlar tarikat binasının temelini oluşturmaktadır (Melikof, 2006: 87). Her şeyden önce Buyruk’ta musahiplik, Hz. Muhammed’in “Ey inananlar, her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin.” tavsiyesine dayandırılır (Buyruk, 2006: 24). Buyruklara göre musahiplik yemini, hayatta yalnız bir kez yapılır. Ölüm, dargınlık ya da ayrılık gibi nedenlerle bu yemin bozulsa bile bir daha yapılmaz.” (Bozkurt, 2006: 24). Musahipliğin hayatta bir sefer yapılacak olması, yapılan yemine her hâlükârda bağlı kalınmasını zorunlu hâle getirir. Bu sebeplerdir ki Buyruklarda musahiplik yemini bozanlara yönelik tehditler mevcuttur. “Bu ant çok önemlidir, bu andı bozanlar, Muhammed-Ali’nin yolundan çıkmış kimselerdir. İşleri bozuk, sonları karanlıktır. Tanrı katında Muhammed-Ali’nin şefaatinde yoksundurlar. Ahirette Tanrı’nın gazabı onların üzerindedir. Dört kapının sürgünü, kırk makamın lanetlisidir.” (Bozkurt, 2006: 25) denilmiştir.

Çeşitli Alevi topluluklarında yapılan alan araştırmaları bu kurumun tarihî süreçte çok etkili bir şekilde kullanılmış olduğunu göstermektedir. Örneğin Isparta yöresi Alevileri (Tahtacılar) arasında musahiplik canlı bir gelenek olarak devam etmektedir. Bu yüzden Tahtacılar da belli bir yaşa gelmiş her inanç mensubu kendine bir musahip tutmakla yükümlüdür. Bu kurum, topluluk içinde iki ailenin birbiriyle kardeşlik akdetmesini ifade etmekte olup bu şekilde ailelerin karşılıklı yardımlaşmasını sağlayarak sosyal dayanışmayı hedeflemektedir. Bu haliyle musahiplik, Anadolu Ale-

vilîği içerisinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Geleneksel olarak Alevi toplumunun gerçek bir mensubu olabilmek ve toplum içerisinde sosyal bir mevki elde edebilmek için kişinin musahipli olması gerekir. Gerçi musahipli olmadan önce de kişi, doğuştan Alevidir ve o topluluğun mensubudur. Fakat asıl mensubiyet, evlendikten ve kendilerine musahip olarak başka bir evli çift bulduktan sonra başlamaktadır.

Ulu ozanların nefeslerinde musahipliğin önemine dair pek çok ifade bulmak mümkündür. Örneğin Şah Hataî'ye (ö.930/1524) ait şu dizelerde: "Yol oğlundan bağçenizi sakınman / Yen yedirin yemişinizi koruman / Musahipsiz yedi adım yürümen / Musahibi olmayan anda yorulur." sözleri bu duruma açıklık getirmektedir. Başka bir nefeste de şöyle denilmektedir (Bozkurt, 1990: 179):

«Musahip musahibe demese belî,
Dünya âhirette egridir yolu,
Ona şefaatt etmez Muhammed-Ali,
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali!
Musahip, musahipten yolun ayıra,
Hak vura onun temelini devire,
Yedi cehennem nârın ona buyura,
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali!»

Pir Sultan Abdal'a ait bir nefeste şöyle denilmiştir (Melikof, 2006: 87; İlhan, 2005: 256):

"Eğer farz içinde farzı sorarsan,
Yine farz içinde farzdır musahip.
Dört kapıdan kırk makamdan ararsan,
Yine farz içinde farzdır musahip.
Musahipsiz kişi Cem'e gelir mi?
Ettiği niyazlar kabul olur mu?
Muhammed-Ali yolunda derman bulur mu?
Yine farz içinde farzdır musahip."

C. Tarihi Arka Plan

Alevi Bektaşî geleneğinde ete-kemiğe bürünerek bir kardeşlik ve sosyal dayanışma kurumuna dönüşen musahiplik uygulamalarının temelini nereye dayandığı hususu ilmi mahfillerde tartışılmıştır. Bazıları musahipliği İslam öncesi dönemlere, hatta antik çağlara kadar geri giderek bunun bütün insanlığın ortak algılarından biri olduğunu, benzer uygulamaların farklı dinlere mensup toplumlarda da görüldüğünü ileri sürmüştür. Nitekim musahipliğin tarihsel kökeninin Orta Asya'ya, Şamanizm'e hatta Zerdüştlüğe dayandığını düşünen araştırmacılar vardır. Bunlara göre Orta Asya ve Şamanizm kökenli olan musahiplik, eski Türk-Moğol cemiyetlerinde anda denen ve aralarında kan bağı olmayan birçok insanı birbirine bağlayabilen bir dostluk

anlaşmasını ifade eden âdetle yakından bağlantılıdır (Melikof, 2006: 90; Öz, 2001: 232). Ardından da tarihsel gelişimi içinde batıya doğru yayılarak Zerdüştlüğe, oradan da Oğuzlar yoluyla Ahilere geçmiş, oradan da Anadolu Aleviliğine girmiştir (Melikof, 2006: 84-85; Yılmaz, 2005: 99-100).

Musahipliği İslam öncesi kültürlerle ve dinlere dayandırmaya çalışan ve kökeninde oryantalist bakış açısı bulunan bu yaklaşımın sağlıklı olmadığı kanaatindeyiz. Zira bir hadiseyi açıklamak için yakın örnekler mevcutken çok uzaklara gitmek ve aklın sınırlarını zorlayacak yorumlarda bulunmak bir metot olarak tutarlı olmasa gerektir. Kadim dinlerde ya da toplumlarda elbette sosyal dayanışmayı amaçlayan olgular bulunabilir. Musahiplik uygulamasının bunların devamı olduğunu iddia etmek, onun manevi boyutunu göremek anlamına gelir. Musahiplik, Türklerin İslamiyet'e girdikten sonraki dönemlerine ait bir uygulama olduğu, izah edilirken de İslamî figürlerle açıklandığı bilinen bir husustur. Hâl böyle olunca onun kökenini -Buyruklarda ifade edildiği üzere- İslamî gelenekte aramak daha isabetli olacaktır. Zaten Buyruklarda musahiplik uygulamasının açık bir şekilde Hz. Muhammed ile Ali'den kaldığı, hatta Hz. Âdem ile Cebrail'e dayandığı, böylece evrenin oluşumuna kadar geri götürüldüğü beyan edilmektedir (Bozkurt, 2006: 14-15, 52; Bal, 2004: 69). Bu inanişe göre yer ve gök yaratıldığı zaman Hz. Âdem ile Cebrail, bir kuşak bağlayıp kardeş olurlar. Melekler de, bunu kutlamak için onlara helva ve ekmek getirir. O sırada Havva orada olmadığı için Âdem, ona da bir parça ayırır. Daha sonra Cebrail, aynı kardeşlik bağı Hz. Muhammed'le de kurarak ondan aynı bağı tüm insanlar arasında kurmasını ister. Hz. Muhammed de kendisine musahip olarak Ali'yi seçer. Aleviler arasında bu kurumun, Allah tarafından emredildiğini düşünenler bile vardır (Yıldız, 2005: 130; Onarlı, 2003: 10-12).

Alevi-Bektaşî çevrelerinde musahipliğin kökeni olarak Hz. Peygamber'in uygulamaları gösterildiğinde şüphe yoktur. Ancak burada iki farklı anlayış kendini göstermektedir. Bunlardan ilki Kırklar Cem'ini referans gösterirken ikincisi daha gerçekçi bir yaklaşımla Asr-ı Saadet'te tarihen vuku bulmuş Ensar-Muhacir kardeşliğini ya da Gadir Hum hadisesini kaynak göstermektedir. Aşağıda açıklanacağı üzere, bunlardan hangisi kabul edilirse edilsin gerçek olan şu ki musahipliğin kökeninde Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin kardeşliği yatmaktadır. Musahipliğin Medine kardeşlik anlaşmasına ya da Kırklar Cem'i'ne dayandırılması hususunu, gerçek ve bu gerçeğin menkıbeye dönüştürülmüş hâli şeklinde telif etmek mümkündür.

a) Musahipliğin Kökeni Olarak Kırklar Cem'i

Alevi-Bektaşî çevrelerde Hz. Muhammed'in Miraç dönüşünde "Kırklar Meclisi"ne katıldıktan sonra arkadaşlarıyla görüştüğüne, onlara "Her iki kişi, birbirini kardeşliğe kabul etsin." diyerek birbiriyle musahip olmalarını istediğine ve kendisinin de Hz. Ali ile musahip olduğuna inananlar vardır (Uğurlu, 1991, 12-13, 18; Korkmaz,

2005: 306; Bozkurt, 2000: 175-178). Zaten Alevilikte Kırklar Cemi denince akla Hz. Muhammed'in Miraç'ta ya da Miraç Gecesi sonrası Hz. Ali'nin sırrına ermesi ve Kırklar'la tanışması gelir. Şeyh Safi Buyruğu'nda "Kırklar Cemi" meselesi şöyle anlatılır: Hz. Peygamber günlerden bir gün suffe-i safanın kapısına gider kapıyı çalar. İçeride sohbet etmekte olan Kırklar, "Kimsin?" diye sorunca, O da, "Ben peygamberim, kapıyı açın içeri gireyim, siz erenler ile dem didar göreyim." der. Kırklar, "Bizim aramıza peygamber sığmaz, git peygamberliğini ümmetine yap." deyince Hz. Peygamber, hemen geri döner. Bunun üzerine Hak Teâlâ'dan "Geri dön!" nidası gelir ve tekrar kapıya varır. Aynı durum tekrarlanır, yine Hak'tan dön nidası gelince üçüncü defa kapıyı çalar. Kim o denince, "Seyyidu'l-kavm hâdimu'l-fukarâyım." diye cevap verir. Kırklar, "Merhaba merhaba, hoş geldin, gelişin mübarek olsun." derler. Hz. Peygamber "Yâ mufettiha'l-ebvâb iftah lena hayra'l-bâb" bismillah diyerek sağ ayağıyla içeri girer ve içeride otuzdokuz sahabenin olduğunu görür. İçlerinden Selman-ı Farişî dışarıdadır. Aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu Kırklar, Hz. Muhammed'i gördüklerinde ayağa kalkarlar ve yer gösterirler. Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin yanına oturur, fakat o zaman yanındakinin Ali olduğunu bilmemektedir. "Siz kimsiniz, size kim derler?" diye sorar. "Biz Kırklarız, cümlemizin gönlü birdir, birimiz neyse hepimiz oyuz." derler. Hz. Muhammed, "Nasıl?" diye sorunca "Birimizden kan aksa, cümlemizden kan akar." derler ve Hz. Ali koluna neşter vurarak kanatınca hepsinden kan gelir, hatta dışarıda bulunan Selman'ın kanı bile içeri akar. Hz. Ali kolunu bağlayınca hepsinin kanaması da durur. Bu arada Selman-ı Farişî bir üzüm (engür) tanesiyle gelir. Kırklar, "Ey fakirlerin hizmetçisi! Bu üzüm tanesini aramızda paylaşır." derler. Hz. Peygamber bir üzüm tanesini kırk kişiye nasıl paylaşacağını düşünürken Cebrail, Allah'ın emriyle cennetten nurlu bir tabak getirir ve onun önüne koyarak "Şerbet eyle yâ Muhammed!" der. Hz. Peygamber'in bölüşümü nasıl yapacağını merak eden Kırklar da birden ortaya çıkan nurdan tabağın farkına varırlar. Hz. Muhammed, tabağın içine su koyup parmaklarıyla üzüm tanesini ezer ve suyunu çıkarır ve böylece Kırklar'a üzümü şerbet olarak sunar. Şerbetten içen Kırklar'ın tamamı mest ü elest olarak kendilerine değişik bir hâl gelir ve oturdukları yerden kalkıp bir kere "Yâ Allah!" deyip semaa dururlar. Kırklar'ın semasına Hz. Peygamber de katılır, sema ederken imamesi yere düşer, yere düşen imameyi Kırklar, kırk parçaya bölüp bellerine tennure olarak bağlarlar (Kaplan, 2010: 261-263).

Menkıbenin farklı kaynaklardaki anlatımında bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin İmam Cafer Buyruğu'nda Hz. Peygamber Miraç'a gidince yolda bir aslan görmüş, yüzüğünü aslanın ağzına vererek Sidretü'l-Münteha'ya ulaşıp dostta vâsil olmuştur ... Miraç'tan dönerken Mina'da bir kubbe görmüş orada Kırklar'la tanışmış ve onlarla sohbet etmiştir. Bu sırada onların pirlерinin Şah-ı Merdan Ali, rehberlerinin Cebrail (a.s.) olduğunu öğrenmiş ve Ali'nin sırrına mazhar olmuştur (İmam Cafer Buyruğu, 2001: 8-11; Bozkurt, 2006: 13-18).

b) Musahipliğin Kökeni Olarak Medine Muahedesı

Musahipliğin daha çok kırsal kesimde göçebe bir yaşam tarzına sahip olan eski Türk inanç ve gelenekleriyle ilişkili olduğu muhakkak olmakla birlikte Türklerin İslamlaşma süreciyle birlikte, özellikle Buyruk'ta geçen ifadeler de göz önüne alındığı zaman süreç içerisinde İslamî bir arka plan kazandığı görülmektedir. Zira musahipliğin dayanmış olduğu temel, Hz. Muhammed ile Ali'nin kardeş olmalarıdır. Bu bağlamda, musahipliğin hicretten hemen sonra Medine'de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin kardeş olmalarına dayandığına inanılır (Onarlı, 2003: 10-12; Tur, 2002: 421). Bunun, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye yapmış olduğu hicretten sonra Medineliler (Ensar) ile Mekkeliler (Muhacir) arasında yapılan kardeşlik anlaşmasına dayandığı kabul edilir. Alevi-Bektaşî çevrelerde yaygın olan görüş budur. Ancak burada tarihi bir hakikate de işaret etmek gerekir. Bilindiği üzere Hz. Ali, Hz. Muhammed'in amcasının oğludur, yani aralarında akrabalık bağı mevcuttur, dahası damadıdır. Alevi-Bektaşî geleneğine göre akrabalar arasında musahiplik bağı kurulamaz. Böylece burada ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır (Yıldız, 2005: 130; Okan, 2004: 74-81). Dolayısıyla ülkemizde yaşayan Alevi-Bektaşî çevrelerde görülen musahipliğin dönemin şartlarına göre şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Medine'ye göç eden Müslümanlar mallarını ve bütün birikimlerini Mekke'de bıraktıklarından ihtiyaç içinde idiler. Hz. Peygamber, muhacirleri/göçmenleri yeni toplumla daha iyi bütünleştirmek için onları Medineli Müslümanlarla bir çeşit kardeşlik sözleşmesiyle birleştirdi. Aslında Medine'ye hicret edildiğinde bazı muhacirler daha önce tanıdıkları kimseler yanında hemen yakın bir alaka ve misafirperverlik buldular. Fakat bu sınırlı bir şekilde olmuştu. Hz. Peygamber daha kalıcı bir çözüm için girişimde bulunmuştur. Allah Resulü, hicretten yaklaşık beş ay kadar sonra Mekke'den gelenler ile Medineli ailelerin başkanlarının katıldığı büyük bir meclis topladı ve muhacirlerin bu yeni yerleşim merkezine uyum ve intibaklarını kolaylaştırmak maksadıyla basit, etkili ve somut bir hâl tarzı ortaya koyarak onları samimi bir iş birliğine teşvik etti. Medineli her bir aile başkanı, en azından refah ve maddi genişlik içinde bulunanlar, Mekkeli bir göçmen aileyi kendi yanına alacaklardı. Böylece hâsıl olan ahdi kardeşlik münasebetine göre her ikisi de müştereken çalışacaklar, elde ettikleri kazancı aralarında paylaşacaklar ve hatta birbirlerine mirasçı bile olacaklardı. Bu anlaşmaya göre kardeşler, her durumda birbirlerine yardım edeceklerine söz verdiler. Herkes bu formüle rıza gösterip kabul etti ve Allah Elçisi hiç vakit geçirmeden bir miktar Mekkeliyi aynı sayıda Medineli ile yan yana yerleştirdi. Bunlardan bir kısmının ahdi kardeşlik bağı kura çekmek suretiyle gerçekleştirilmişti

(Hamidullah, 1995: I, 180-181). Bu sırada Hz. Muhammed, eşleşmede tek kalan Hz. Ali'yi kendisine kardeş olarak ilan etti. Alevi-Bektaşî kaynaklarına göre musahiplik uygulamasının temeli bu tarihi hadiseye dayanmaktadır. Onlar, Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında gerçekleştirilen bu kardeşlik ahdinin bir sünnet olduğunu da kabul ederler.

c) Musahipliğin Kökeni Olarak Gadir Hum Hadisesi

Musahiplik, Hz. Peygamberin Veda Haccı dönüşünde Gadir-i Hum mevkiinde yaptığı konuşmaya da dayandırılır (Yaman, 1994: 78-83; Bozkurt, 2006:19-26). Risale-i Şeyh Safi'de musahipliğin Muhammed-Ali'den kaldığı ifade edildikten sonra bu olay şu şekilde anlatılmaktadır: Hz. Peygamber'in son haccından dönüşte Cebrail: "Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez." (Mâide 5/67) ayetini getirir. Bunun üzerine Hz. Muhammed ashabından bir minber hazırlamalarını ister, minber olacak kereste bulunamayınca deve palanından minber hazırlarlar. Minbere çıkan Hz. Muhammed, Ali'nin elinden tutar ve insanlara hitaben, "Ey insanlar! Ben sizin efendiniz değil miyim?" diye sorar. "Evet, öylesin." cevabını alınca Hz. Ali'ye döner ve "Ya Ali! Ben ilmin şehriyim, sen de kapısısın." der ve Hz. Ali'yi kendine musahip kılar. Bu esnada cennetten bir gömlek getirmiş olan Cebrail gömleği verir. Hz. Ali gömleği giyince Hz. Peygamber "Etin etimdir, bedenim bedenimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur." der. Daha sonra yine Hz. Muhammed, "Ben sendenim, sen bendensin, tüm peygamberlerin çocukları kendi sulplerinden geldi, benim çocuklarım senin sulbünden gelsin." der. Daha sonra Hz. Peygamber ve Hz. Ali o gömleği beraber giyip bir baş bir ten olmuşlar, ikinci kere giydiklerinde iki baş iki ten olmuşlar, son bir kez daha giydiklerinde başta ve tende bir olmuşlardır (Kaplan, 2010: 204-206). Buyruklarda ana tema bir olmakla birlikte bazı farkların olduğu görülür. Mesela İmam Cafer Buyruğu'nda, musahiplik konusu sade bir şekilde işlenmiştir. Hz. Muhammed, Miraç'tan döndükten sonra Kırklar'la tanıştıktan ve Ali'yi pir olarak işaret ettikten sonra, bütün sahabe koşup Hz. Ali'yi tebrik etmişlerdir. Hz. Peygamber o esnada Hz. Ali ile musahip olmuş, kuşağını açıp Ali'yi bağrına basmış ve ikisi bir gömlekten baş göstermiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ali hakkında "Senin kanın benim kanım, senin etin benim etim, senin vücudun benim vücudum, senin ruhun benim ruhum ve senin canın benim canımdır." şeklinde buyurmuştur (Bozkurt, 2006: 21-22). Sonra da Hz. Peygamber, "Her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin." buyur-

du. O zaman her inanan kendisine bir kardeş buldu. Hz. Ali yalnız kaldı. İnananların en büyüğü ayağa kalktı ve “Ey Resulullah, ben kiminle kardeş olayım?” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle dedi: “Ey Ali, sen benim kardeşimsin. Tıpkı Musa ve Harun gibi...” (Bozkurt, 2006: 22). Böylece Hz. Peygamber ile Ali arasındaki kardeşlik akdedilmiş oldu. Orada bulunanların tamamı Ali’yi tebrik ettiler.

D. Musahip Tutma Töreni

Alevi toplumu içerisinde musahip olmak için “musahiplik cemi” başta olmak üzere birtakım kuralların yerine getirilmesi gerekmektedir (İmam Cafer Buyruğu, 2001: 33-38; Bozkurt, 2006: 74; Yaman, 2007: 242-246; Tur, 2002:431-435). Bu tören yapılmadan önce geleneğin gereği olarak birtakım işlemler, belli bir süreç dâhilinde yapılır. Şöyle ki musahip olmak isteyenler anne ve babalarının onayını aldıktan sonra rehberlere başvururlar. Rehber, bu başvuruyu değerlendirir, olumlu kaniya varırsa durumu dedeye bildirir. Bunun üzerine bir tören yapılır ve törenin başında musahip olacak canlar, müşhidin karşısında dâra dururlar. Dede, öncelikle onlara musahipliğin beraberinde getireceği sorumluluğu hatırlatara: “Sakın bu yola gelmeyin, çünkü bu yol, zordur; gelme gelme, gelirsen dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider; öl ama ikrar verme, öl ikrarından dönme.” der (Bozkurt, 2006: 83; Bozkurt, 1990: 177-185) ve bu işin kurallarını bildirir, bunları yerine getirmeyi kabul edip etmediklerini sorar; çünkü insan hayatında bir kez yapılacak olan kardeşlik andı yaşam boyu sürecek, hiçbir biçimde araya küskünlük, dargınlık girmeyecektir. Eğer onlar, kabul ettiklerini söylerlerse dede bir gülbank okur ve arkasından taraflar birbirlerini sınamak ve bunu yürütüp yürütemeyeceklerine kesin karar vermek amacıyla en az bir yıl olmak üzere iki ya da üç yıl beklerler. Bu süreç, birbirini sına ve anlama sürecidir. Eğer taraflar, bu süreç içerisinde anlaşamayıp bunu yürütemeyeceklerine kanaat getirirlerse, musahip olmaktan vazgeçerler. Böylece kardeşlik yeminleri bozulmamış olur ve daha sonra başka biri ile de musahip olabilirler. Musahip olduktan sonra andı bozanlar ise, hayat boyu yeni musahip tutamazlar, düşkün sayılırlar (Korkmaz, 1997: 138; Korkmaz, 2005: 310). Taraflar, birbirini tanıyıp anladıktan ve bu işe kesin karar verdikten sonra artık musahiplik cemi yapılır (Yıldız, 2005: 124).

Musahiplik cemi için musahip olacak olanlar daha önceden boy abdesti alırlar. Boy abdesti sırasında önce eller, sonra ağız, burun ve yüz yıkanır. Ardından rehber tarafından boyunlarına mendil veya tığ-bent bağlanarak cem meydanına getirilen canlar, eşleri ile birlikte dara dururlar, arkasından üzerlerine beyaz bir çarşaf örtülerek dededen dua ve nasihat alırlar. Bu beyaz çarşaf, yaşarken ölmenin, ölmeden önce ölmenin ve kefenlenmenin simgesidir. Cemin sonlarına doğru cemi yöneten dede, “Nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın, çiğ lokma yemeyin, malı mala, canı cana katın, halinize haldaş, yolunuza yoldaş olun” diyerek ahlaki birtakım öğütler verir (Ya-

man, 1994: 99; Bozkurt, 2006: 78). Birbiriyle musahip olanların musahibiyle hâline halde, yoluna yoldaş olmaları, birbirileri uğrunda canını verebilecek bir seviyede olmaları, yine ehl-i hâl ve ehl-i kemâl olmaları gerektiği vurgulanır. Sonra dede, topluma dönerek bu kişilerin varsa kusurları, hataları ve ayıplarının söylenmesini ister. Bu, topluluğun bu kişilerin musahip olma isteklerine razı olup olmadığını anlamak için yapılır. Topluluk razı ise yeniden öğütler verilir. Musahipler de, Hak Muhammed Ali'ye daima bağlı kalmaya ve Hüseyin'in yolundan ayrılmamaya söz verirler, böylece kabul gerçekleşmiş olur. Cemin sonunda artık musahip olanlar, dede ve rehberden başlayarak oradaki tüm büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler, sonra ceme katılan herkes birbiriyle niyazlaşır. Ardından on iki hizmet sahipleri, ayağa kalkıp dedenin elini öper ve onlar da birbiriyle niyazlaşırlar. Ceme katılan cemaat da, "Hû sofular, menziliniz mübarek olsun, Cenab-ı Allah, ikrarınızda ber karar eylesin" diye dilekte bulunur (Bozkurt, 2006: 70-91; Melikoff, 2006: 83-93; Tur, 2002: 433-448; Korkmaz, 2005: 482-485). Artık bu tören gerçekleştikten ve iki aile birbirinin musahibi olduktan sonra her iki aile, hayat boyu birbirlerinden sorumlu olurlar; namus, mal ve mülk hariç hemen her şeyleri ortak sayılır. Musahip olan erkeklere kardeş, kadınlara bacı denir.

Musahiplik cemi, Alevi-Bektaşî geleneğinde oldukça önemli, önemli olduğu kadar da oldukça görkemli ve ayrıntılı bir törendir. Böylece her iki aile, birbirinin dünya ve ahirette musahibi ve kardeşi olur, hatta birbirlerini kardeşten de üstün olarak görürler. Bu yüzden musahiplik kan kardeşliğinden daha önemlidir. Bu tören, aslında içerdiği anlam ve beraberinde getirdiği sorumluluklar açısından zor bir durum ve süreci ifade eder. Bunun zorluğunu anlatmak amacıyla da değişik yörelerde "kıldan ince, kılıçtan keskin, demirden leblebi, ateşten gömlek" gibi ifadeler kullanılır. Unutmamak gerekir ki Alevi geleneğine göre, kişi hayatında sadece bir kere musahiplik akdinde bulunabilir. Ölüm, düşkünlük ve ayrılık gibi durumlarda bu akdin bozulması hâlinde yenilenmesi söz konusu değildir.

E. Musahip Tutmanın Kuralları

Alevi geleneğinde, yine Buyruk'a dayandırılan ve birbiriyle musahip olacak kişilerde bulunması gereken bazı şart ve ölçüler vardır. Bu durum, "Her kişinin kendi yaşıtında ve kendi düzeyinde biriyle musahip olması uygundur." sözüyle ifade edilir (Bozkurt, 2006: 71). Bunları şöylece sıralayabiliriz (Bozkurt, 2006: 70-91; Kaplan, 2007: 15; Bozkurt, 1990: 176; Korkmaz, 1997: 135-136; Saygı, 2005: 408-409):

- İkrar vermiş olmak: Alevi anne babadan doğan bir kimsenin Alevi olduğu kabul edilmekle birlikte toplumun gerçek üyesi olmak için ikrar vermenin önemli olduğu bilinmektedir. Bu itibarla musahip tutmak için öncelikle ikrar vermiş olma şartı aranır (Bozkurt, 1990: 174-175).

- Belli bir yaşa gelmiş olmak: İmam Cafer Buyruğu'na göre bir kişinin musahip olabilmesi için yaşının yirmiye ulaşmış olması gerekir (Bozkurt, 2006: 74; Kaplan, 2010: 206-208). Yirmi yaşına basan kişinin yapması gereken ilk farz bir rehber bulmak, ardından pir, mürşit ve musahip tutarak ikrar vermektir, şeklinde ifade edilir. Buradan hareketle musahip tutabilmek için belli bir olgunluğa ulaşmış olmanın gerekliliği anlaşılmaktadır.
- Aynı toplumun parçası olmak: Her iki tarafın aynı dili konuşuyor olmaları, aynı yerleşim merkezinde yaşamaları, birbirlerinden uzakta olmamaları gerekir (İmam Cafer Buyruğu, 2001: 92; Bozkurt, 2006: 72; Bozkurt, 1990: 176; Melikof, 2006: 90; Korkmaz, 1997: 135-136). Böylece musahip olanlar, birbirlerini anlayacak ve ihtiyaç amında kardeşinin yardımına koşacak imkâna sahip olurlar.
- Kişi musahip seçerken mertebeye kendisinden daha üstün olanı seçmelidir. Şeyh Safi Buyruğu'nda bu durum şöyle ifade edilmiştir: "Hakk'a talip olanlar bu tarik içinde kendi musahibini seçerken mertebeye kendinden üstün olanı seçmelidirler. Çünkü salih bir kişiyi musahip seçen de salih olur. Bir miktar misk-i amber ya da gül, bir avuç toprak ile musahip kılınsa o toprak gül gibi kokar. Hz. Musa'nın elindeki kuru bir ağaç ejderhaya dönüşebilir. Bülbül ile olanın yeri gülistanken baykuş ile olanın yeri viranelerdir. Tuti ile yoldaş olanın gıdası şekerken, karga ile yoldaş olanın gıdası mürdardır. O yüzden kabiliyetsiz kişilerle yoldaş olmaktan sakınmak gerektir. Suyun yoldaşı taş olsa hiç o su, taşı yumuşatabilir mi? Bir yere bulut gelse nasıl ki azametli güneşin ışığını engeller, marifetsiz kişiler de itikat bozucu olurlar. O yüzden bir kişinin hemdemi ve musahibi kemal ehli olmalıdır. Böyle olmasa şeriata ve tarikata muhalif olsa o kişinin dinini yıkmış olur." (Kaplan, 2010: 209).
- Gelenekte yaş ve konum itibarıyla denk olanların musahip olması esastır. "Her kişinin kendi yaşında ve kendi düzeyinde biriyle musahip olması uygundur" (Bozkurt, 2006: 71). Musahiplerin huy, karakter ve seciye açısından da birbirlerine denk olmaları gerekir. İmam Cafer Buyruğu'nda da benzer şekilde ele alınmıştır. Kişi yol içinde musahip tutarken kendi akranı ve emsalini seçmelidir; aksi bir davranış erkân değildir. Buna göre âlim cahil ile zalim mazlum ile mürşit mürit ile şeyh derviş ile mümin münafık ile pırlı kişi pırsız kişi ile pirinden dönmüş pir tutmuş ile evli mücerret ile genç yaşlı ile musahibi ölmüş yeni musahip tutacak ile musahip olmamalıdır. Böyle yapanların tuttıkları erkân fasit, amelleri batıldır; hayırları kabul olmaz, ahirette gazaba müstahak olurlar. Ayrıca Allah'ın rahme-

tinden ve Resulullah'ın şefaatinde mahrum kalıp dört kapının sürgünü on yedi erkânın lanetlisi olurlar (Bozkurt, 2006: 71). Bununla musahipler arasında sosyal statü, eğitim düzeyi ve ekonomik durumlarının birbirine yakın olması, arada büyük farklılıkların olmaması, sosyal, dinî, ekonomik vb. şartlarda denklik aranmıştır. Örnek olarak dedenin musahibinin dede, talibin musahibinin de talip olması gerekir; yine genç birinin yaşlı bir kimse ile musahip olması doğru değildir. Bu çerçevede âlim ile cahil, zalim ile mazlum, dede ile talip, mümin ile münafık, evli ile bekâr, yaşlı ile genç musahip olmamalıdır (Bozkurt, 2006: 71; İmam Cafer Buyruğu, 2001: 49; Melikof, 2006: 90). Böylece musahipler arasında sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkların en aza indirilerek ilişkilerin daha sağlam kurulması amaçlanmış olmaktadır.

- Medeni durumlarının aynı olması: Musahip olacakların aynı medeni duruma mensup olmalarına dikkat edilir. Evliler evli bir çift ile musahiplik kurabildikleri gibi bekârlar da kendi aralarında musahiplik kurabilmektedirler (Korkmaz, 1997: 135-136). Doğrusu burada bazı farklı uygulamaların olduğunu belirtmek gerekir. Mesela evli olma şartı Tahtacılar arasında geçerli olan bir şeydir. Zira ülkemizdeki diğer Alevi gruplarda musahiplik, evli olmayanlar arasında da kurulabilmekte, onların eşleri de bu ilişkiye evlilikten sonra dâhil olmakta, dolayısıyla kendiliğinden musahip olmaktadır. Yine Buyruğa bakıldığında evlilik şartı ile ilgili kesin bir hükmün bulunmadığı görülür. Çünkü, “Evlenmemiş kimse ile evlinin musahip olması doğru değildir.” (Bozkurt, 2006:52) ifadesinden bekârın bekâr ile musahip olabileceği gibi bir anlam çıkmaktadır.
- Musahip olacak çiftler yol düşkününü olmamalıdır. Yolun yasakladığı suçları işlememiş ve yol düşkününü olmamış olmaları ve aralarında gizli şeylerin bulunmaması lazım gelir.
- Musahip çiftlerin aileleri de bu musahiplikten razı olmalıdır. Aileler arasında küskünlük, dargınlık, düşmanlık olmamalı, ana baba ve eşlerin de musahipliği onaylamaları gerekir (Yaman, 2007: 242-246). Bu sebeple iki kişinin evlenmeden önce musahip olmaları durumunda, ileride eşler arasında anlaşmazlık zuhur edebilir. Bu itibarla evlendikten sonra ailenin ve eşlerin müsaadesi alınarak musahip tutulması tercih edilir (Korkmaz, 1997: 136).
- Musahipler arasında kan bağı, akrabalık ve hısımlık olmamalıdır. İki göbek ötesine kadar evlilikle kurulan akrabalık bağının bulunmaması lazım gelir.

- Musahiplik andı, çiftler arasında sanal bir akrabalık kurar, kardeş olurlar, hatta kardeşten ileri bir konuma sahip olurlar. Buyruklarda bu husus şöyle ifade edilir: “Musahip, musahibin evine teklifsizdir. Malımı teklifsiz alır, yemeğini teklifsiz yer, çünkü musahip, musahibin kardeşidir. Kardeş, kardeşinin evine teklifsiz gider.” (Bozkurt, 2006: 70-71; İmam Cafer Buyruğu, 2001:113) şeklindeki ifadelerle musahipliğin önemini vurgular. Bir musahip, “Musahibimin evine gideyim de Hak kelamı konuşalım.” (Bozkurt, 2006: 88) diyerek evine gitse eve ulaşınca kadar adım başına on sevap yazılır. Bu makam ehl-i hâl makamıdır ve bu makamda musahipler hem marifet hem de hakikat kardeşi olurlar. Aralarında eşleri hariç, malları ve kazançları bakımından teklif yoktur.
- Musahipler arasında senlik-benlik kavgası olmamalıdır. Malı olan kardeşe iyi davranıp fakir olan kardeşi hor görenler Muhammed-Ali dergâhından mahrumdurlar ve lanetlenmişlerdir. Zengin olan kardeşin fakir olana malından vermesi hem Allah Elçisinin hem de evliyanın sünnetidir. Vermeyenin hakikat kardeşliği haramdır ve âhirette birbirlerinden fayda görmezler. Malına kıymayıp fakir kardeşine vermeyen musahip de yol içinde yalancı olur ve güttüğü davanın bir anlamı olmaz (Yaman, 1994: 105-106).
- Musahiplik akdi hayat boyu devam eder. İki musahipten biri ölürse geriye kalan yeniden musahip tutamaz (Korkmaz, 1997: 136; İlhan, 2005: 255). Ancak ölen musahibinin geride ehl-i hâl ve ehl-i kemâl bir oğlu varsa ve musahibi yoksa o zaman o kişinin musahibinin oğluyla musahipliğe devam etmesi mümkündür.
- Musahiplik akdi, sanal bir akrabalık oluşturduğundan musahip aileler arasında nikâh olmaz. Bu çerçevede musahiplerin çocukları birbirleriyle evlenemezler (Bozkurt, 1990: 175).

Sonuç

Bir dayanışma ve kardeşlik kurumu olarak teşekkül eden musahipliğin dinî, içtimai, iktisadî ve ahlakî sahada pek çok faydalarının olduğu bilindiği gibi; toplumda huzur, sükûnet, dirlik ve birliği sağlaması açısından da önemli katkılarının olduğu inkâr edilemez. Musahiplik kurumunun ilk uygulamalarındaki asıl hedefin, mensuplarını dinî ve ahlakî açıdan denetlemek ve kardeşlerin birbirlerinin eksiklerini gidermeleri ve böylece daha yaşanabilir bir toplum oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya konulan musahiplik hukukuyla kardeşlerin birbirlerini her açıdan kontrol etmeleri ve destek olmaları amaçlanmıştır. Kardeşlerden biri, düşkünlüğü gerektirecek bir suç işlediğinde musahibi de bundan etkilenir ve onun da toplumdaki değeri

düşer. Bu sebeple musahipler birbirlerini kontrol etme ihtiyacı duyarlar. “El ele, el Hakk’a” prensibi gereğince musahiplerin birlikte yürüme, erdem ve faziletlerini paylaşmaları esastır. Övgü ya da yerginin her ikisine mal edilmesi söz konusu olduğundan iyi şeyler yapmakta birbirlerini destekledikleri gibi, kötülüklerin ortaya çıkmasını önlemekte de birbirlerine yardımcı olurlar. Böylesi bir durum, musahipler arasında ciddi bir kontrol mekanizmasını ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan dinî eğitim ve çocukların terbiyesi konusunda da musahiplik kurumunun çok belirleyici bir rolünün olduğu görülmektedir. Musahipler birbirlerinin gidişatını kontrol ettikleri gibi çocuklarının ahvalini de kontrol ederler. Gençlerin, kötü yollara sapmaması için göz kulak olurlar. Kendi çocuklarına gösterdiği özeni kardeşinin çocuklarına da gösterir. Musahipler, kardeşlerinin çocuklarını kendi çocuklarından ayırt etmezler ve onlara aynı gözle bakarlar. Dinî kuralların ve temel bilgilerin çocuklara öğretilmesinde musahipler belirleyici bir konumdadırlar. Bir kısım dinî bilgiler musahip ve onun hanımı vasıtasıyla erkek ve kız çocuklarına aktarılır. Çocuklar, babalarının musahibini kendi babaları gibi kabul ederler, saygı ve hürmette kusur etmezler.

Sosyal ve iktisadî hayat açısından musahiplik değerlendirildiğinde toplumun düzenli ve kontrollü olmasında, bireyler arasında kardeşlik ve dayanışmanın gerçekleşmesinde önemli bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Musahip olanlar, hayatları boyunca birbirlerine destek olurlar; acıları, tasaları, sevinçleri birlikte paylaşırlar, birbirlerini görüp-gözetirler. Musahipler, birbirlerinin evine tıpkı kardeşlerinin evine girer gibi teklifsiz, randevusuz, gayet doğal bir şekilde girebilir ve yemeğini yine aynı şekilde yiyebilir. Asla onlar arasında senlik-benlik olmaz. Maddî açıdan birbirlerine yardımcı olurlar. Birinin başına bir felaket gelse, sözgelimi tarlasını sel alıp götürse, evi yıkılsa ya da yansa, hayvanlarını kaybetse kan bağı olan kardeşinden önce musahibi onun yardımına koşar, imkânına göre ona yardımcı olur ve böylece sevincine ortak olduğu gibi acısına da ortak olur. Eğer musahip, imkânı olduğu hâlde yol kardeşine yardım etmezse bu durum, büyük bir günah olarak değerlendirilir ve ona toplum içinde iyi gözle bakılmaz (Kaplan, 2007: 38). Şu hâlde musahiplik, dinî yönü olan bir kurum olmakla birlikte, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlaması bakımından toplumsal yönü ağır basan bir kurum görünümündedir.

Musahipler arasındaki sorumluluk ölünceye kadar devam eder. Eğer taraflardan biri ölürse, diğeri ötekinin eşi ve çocuklarına bakma sorumluluğunu üstlenir. Buyruk'ta bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Gerçek musahip, öbürünün yarasına ilaç olandır. Musahip, kardeşinin inleyişini duyardır, kardeşinin derdine derman olandır. Kardeşinin küfrünü iman sayandır. Kardeşinin derdine derman olmayan, küfrünü iman saymayan musahip olamaz. Musahip olanların her durumda, her konuda birbirine sadakatle bağlı kalmaları gerekir.” (Bozkurt, 2006: 71). Bu itibarla

kutsallığına inanılan musahiplik kan kardeşliğinden daha ileri bir konumdadır. Hiç şüphesiz musahipler arasındaki bu dayanışma sağlıklı bir toplumun ortaya çıkmasına zemin hazırlar, ortak sorumluluk bilincinin hâkim olduğu birbirine kenetlenmiş bir toplum meydana gelir.

Öte yandan musahiplik, kendine özgü bir hukuka sahiptir. Musahipler kardeşten öte sayıldığı gibi, eşleri de kardeş sayılır. Birbirine musahip olan iki kişi, birbirinin öz kardeşi gibi kabul edildiğinden dolayı her iki aile çocukları da kardeş olarak kabul edilir. Böylece musahiplerin çocukları arasında evliliğe kesinlikle izin verilmez. Bazı bölgelerde musahip çocuklarının yedi kuşak boyunca evlenemeyecekleri kabul edilir. Hem İslamî gelenekte hem de Türk toplumlarında kardeş çocukları evlenebildiği halde, birbirine musahip olanların çocuklarının evlenmemesi, musahip kardeşliğinin ne derecede etkili ve köklü olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Ayrıca musahip olanlar, yapmış oldukları kabahat ve kötülüklerin hesabını da birlikte verirler. Bu yüzden eğer biri hata yaparsa diğeri onu uyarmakla yükümlüdür; bundan dolayı biri düşkün olursa diğeri de düşkün sayılır. Bu şekilde kişilerin birbirlerini hem eğitmeleri hem de birbirlerini tamamlamaları amaçlanır. Böyle olduğundan ki Alevi toplumu içerisinde musahiplik, yüzyıllardır bir sosyal kontrol mekanizması işlevini yerine getirmektedir. Nitekim musahiplik uygulamasında ahlakî kurallara uyulmasına büyük ehemmiyet verildiği bilinmektedir. Buna aykırı davrananlara ağır cezaların verildiği, düşkün ilan edilip cezalandırıldığı bilinmektedir (Metin, 1994: 188-199).

Geleneğinden kopan, kökeninden ve ruhundan uzaklaşan Anadolu Aleviliğinde dedelik ve düşkünlük kurumlarında görülen bozulma, aynı şekilde musahiplik kurumunda da kendisini göstermektedir. Günümüzde gerçekleştirilen alan araştırmalarında musahipliğin bilinmediği ya da unutulmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir. Yaşları yetmişlerin üzerinde olan bir kısım Alevi vatandaşlarımızın musahiplerinin olduğu, ancak göçler ve benzeri sebeplerden dolayı gereğinin yapılamadığını ifade etmişlerdir. Yine ellili yaşlardaki taliplere “Musahibiniz var mı? ya da Musahipliği biliyor musunuz?” diye sorulduğunda bu kavramı duyduklarını ancak mahiyetini bilmediklerini belirtmişlerdir. Genç nesiller ise bu kavramı hiç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Şehir merkezlerinde büyük ölçüde ekonomik çıkarların ön plana çıkması sebebiyle artık hiç görülmeyen ve bu yüzden tarihe karışmak üzere olan musahiplik, kırsal kesimde sınırlı sayıda ve oldukça gevşek bir şekilde yaşatıldığı söylenebilir. Ortaya çıkan bu tablo, Türkmenlerin kırsal hayat şartlarında bir dayanışma ve kardeşlik kurumu olarak geliştirdikleri musahiplik geleneğinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Özellikle modernite ile birlikte pek çok değerimiz gibi musahiplik geleneğimiz de unutulmaya yüz tutmuştur.

Yaşadığımız coğrafyada kardeşlik ruhunun yeniden diriltilmesi, toplumda sevgi ve dayanışmanın hâkim kılınması için herkes kendi gücü oranında çalışmalıdır. Atalarımız, tarihte sosyal ve ekonomik birtakım zorluklara çözüm olmak üzere kendi yaşadıkları döneme ve mekâna uygun olarak İslam'ın kardeşlik ruhunu pratiğe dökmüşler ve karşımıza musahiplik, Ahilik, ahret kardeşliği vb. yapılar çıkmıştır. Bu kurumların, günümüz kent koşullarında yaşaması ve işlevselliği meselesi üzerinde düşünülmesi ve yeniden gözden geçirilmesi gereken önemli bir problem olarak önümüzde durmaktadır. “Komşusu aç iken, tok yatan bizden değildir.” anlayışının mensupları olarak bizler, yaşadığımız toplumda birlik, dirlik, dayanışma ve kardeşlik ruhunu yeniden tesis edecek çağdaş çözümler bulabiliriz.

Kaynakça

- BAL, Hüseyin. (2004). *Alevi İslam Yolu*, İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- BOZKURT, Fuat. (1990). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul: Yön Yayıncılık.
- BOZKURT, Fuat. (2000). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- BOZKURT, Fuat. Der. (2006). *Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- BULUT, Halil İbrahim. (2011). *Dünden Bugüne Siyasi-İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- HAMİDULLAH, Muhammed. (1995). *İslam Peygamberi*, çev: Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- İbn Manzûr, (2000), *Lisânu'l-Arab*, VIII, 200, Beyrut, Dâru'l-İhya.
- İLHAN, Hüseyin. (2005). *Alevilik İnanç ve Kültürü*, İstanbul: Can Yayınları.
- İmam Cafer Buyruğu*. (2001). İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınları.
- KAPLAN, Ayten. (2004). “Tahtacılar da Aile ve Akrabalık Kurumu”, Alevilik, der. İsmail Engin-Havva Engin, İstanbul: Kitap Yayınları.
- KAPLAN, Doğan. (2010). *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAPLAN, Doğan. (2007). *Erkânname I, Alevi-Bektaşî Klasikleri 5, II*. Risale, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KORKMAZ, Esat. (2005). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- KORKMAZ, Esat. (1997). *Alevilik ve Aydınlanma*, İstanbul: Pencere Yayınları.
- MELİKOF, Irene. (2003). *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik, Bektaşîlik Araştırmaları*, (çev.Turan Alptekin), İstanbul: Cem Yayınları.
- METİN, İsmail. (1994). *Alevilerde Halk Mahkemeleri*, İstanbul: Alev Yayınları.
- OKAN, Murat. (2004). *Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım*, Ankara: İmge Kitapevi.
- ONARLI, İsmail. (2003). *Alevilikte Cem ve Musahiplik Nedir*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.

- ÖZ, Baki. (2001). *Bir Alevilik Yolu Ahilik*. İstanbul: Can Yayınları.
- SAYGI, Hakkı. (2005). *Soru ve Cevaplarla Alevi Bektaşî İnanç*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- TUR, Seyit Derviş. (2002). *Erkânname Aleviliğın İslam'da Yeri ve Alevi Erkânları*. İstanbul: Can Yayınları.
- UĞURLU, Ahmet. (1991). *Alevilikte Cem ve Musahiplik*. İstanbul: Ufuk Matbaası.
- YAMAN, Mehmet. (1994). *Erdebilli Şeyh Safî ve Buyruğu*. İstanbul: Ufuk Matbaası.
- YAMAN, Mehmet. (2007). *İnanç, Edep Erkan*. İstanbul: Can Yayınları.
- YILDIZ, Harun. (2005). "Alevi-Bektaşî Geleneğinde Musahiplik", *Uluslararası Alevilik Bektaşîlik Sempozyumu I*, Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi.
- YILMAZ, Nail. (2005). *Kentin Alevileri: Reşadiye, İkitelli Örneği*, İstanbul: Kitabevi.